

جنگ، گردشگری ومحیط‌زیست

محبوبه یازرلو

مقدمه

در سال ۱۳۸۰، مجمع عمومی سازمان ملل متحد ششم نوامبر هر سال را به‌عنوان «روز جهانی مقابله با تخریب محیط‌زیست در زمان جنگ و درگیری‌های مسلحانه» اعلام کرد؛ این در حالی بود که اساساً، براساس اسناد سازمان ملل، طرف‌های درگیر در عملیات خصمانه مسئولیت دارند تا قوانین و توافقات بین‌المللی، از جمله کنوانسیون‌های ژنو را که بر رفتار جنگی حاکم است، رعایت کنند. برخی از این قوانین مانند ممانعت از نابودی تعددی منابع طبیعی و زمین‌های کشاورزی، نوعی تأکید زیست‌محیطی را درون خود دارند. اما متأسفانه نتایج زیست‌محیطی جنگ‌ها نشان می‌دهد که معمولاً این‌گونه مقررات بین‌المللی نادیده گرفته شده‌اند؛ لذا براساس گزارش‌های سازمان ملل، اکنون زمان مناسبی است که توافقات بین‌المللی درباره جنگ و مناقشات مسلحانه، به‌منظور تضمین خودداری کشورها از وارد کردن خسارات عمدی و غیرعمدی به محیط‌زیست، مورد توجه دوباره قرار گیرد. مجمع عمومی سازمان ملل همچنین در اهداف توسعه هزاره خود بار دیگر بر اهمیت حفاظت از محیط‌زیست در زمان جنگ تأکید کرد، موضوعی که ممکن است دولت‌ها در زمان جنگ به راحتی به فراموشی بسپارند. این موضوع در ابعاد جهانی و در سازمان ملل مورد تأکید قرار گرفت، چراکه تأثیرات تخریب محیط‌زیست محدود به مرزهای جغرافیایی نیست، تأثیر هر نوع آسیبی که بر اکوسیستم‌ها در زمان جنگ وارد شود، فراتر از مرزها و وسعت سرزمین‌هایی است که درگیر جنگ می‌شوند و این تأثیر برای مدت‌های طولانی بعد از زمان جنگ نیز ادامه پیدا می‌کند. در گزارش‌هایی که به بررسی تأثیرات جنگ بر اکوسیستم‌ها و محیط‌زیست می‌پردازد کمتر دیده می‌شود که به جنگ کویت اشاره نشود، چراکه کمتر کسی است که بعد از دیدن تصاویر پخش شده از آتش گرفتن چاه‌های نفت و تبدیل روز به شب بر اثر دود و آتش در این منطقه، حادثه را فراموش کرده باشد. در طول جنگ کویت در سال ۱۳۷۰، بیش از ۷۰۰ حلقه چاه نفت به عمد آتش زده شد که منابع آبی و دریایی گسترده‌ای را آلوده و هوا را برای تنفس غیرقابل استفاده کرد و متأسفانه هنوز هم تأثیر آن در منطقه احساس می‌شود. بعد از این حادثه، در کویت نرخ مرگ و میرها سالانه ۱۰ درصد افزایش پیدا کرد. از سوی دیگر، رسوب ضخیم نفت و قیر صدها کیلومتر از سواحل خلیج فارس را پوشاند که براساس برخی گزارش‌ها، باعث مرگ حداقل ۳۰ هزار پرنده دریایی شد.

پدیده گرد و غبار در ایران

شهروندان خوزستانی و بیست‌وسه استان دیگر کشورمان بارها به دنبال ورود ریزگردها و غبار از کشورهای همسایه به‌ویژه عراق با مشکلات زیادی مواجه شده‌اند.

رژیم سابق عراق با اعمال سیاست‌های جنون‌آمیز، زمینه به‌وجود آمدن پدیده مرگبار گرد و غبار را فراهم آورد تا به اهداف سیاسی و نظامی خود دست یابد.

در آن سال‌ها، سازمان مهندسی ارتش عراق مناطق هورالعظیم را آنچنان سوزاند که حتی نیازها نیز در آن‌ها رشد نکردند. عراق با برهم زدن اکوسیستم منطقه، مهاجرت پرندگان را در تالاب‌های میانی و جنوبی عراق به کلی از بین برد و بیش از ۱۵ میلیون اصله نخل را در استان‌های جنوبی عراق نابود کرد. این روند حتی دامن مراتع و زمین‌های کشاورزی به‌ویژه کشت تابستانی کشاورزان عراقی را نیز گرفت. ارتش عراق با مسدود کردن نهرهای جنوبی عراق بر دامنه فرسایش زمین‌های کشاورزی عراق افزود و به‌ویژه در استان بصره و نوار مرزی این استان با ایران در مناطقی همچون شلمچه، تنومه، صالحیه، ابوالخصیب و الم‌الرصاص تا شبه جزیره فاو، نخلستان‌ها را ریشه‌کن کرد و در آنجا انواع مین و تله انفجاری کار گذاشت. این روند با آلودگی روزافزون رودخانه‌های جنوب و مرکز عراق نیز تکمیل شد.

انواع مواد خطرناک شیمیایی کارخانه‌های فرسوده عراق به‌ویژه صنایع نفتی و فاضلاب شهرها و روستاهای این کشور در فرات و دجله سرازیر شدند. اثرهای این پدیده برای ایران که در مجاورت

**توسعه و مدیریت
گردشگری
به گونه‌ای که با
محیط سازگار
باشد و به
افت کیفیت
آن نیانجامد،
عامل اساسی
در دستیابی به
توسعه پایدار به
حساب می‌آید**

بیابان‌های عراق قرار دارد باعث شده است که شهرهای مرزی همچنان کانون هجوم پدیده گرد و غبار باشد و بروز این پدیده بارها زندگی شهروندان را مختل کرده و سلامت آن‌ها را به خطر انداخته است.

گردشگری و محیط زیست

در شرایط فعلی، بازدید از مناطق جنگی با توجه به گستره جغرافیایی این پدیده در مناطق جنوب و غرب کشور و تأثیر شگفت‌انگیز نیروی پیامدهای جنگ بر سپهر زندگی ایرانیان آن را به نوع جدیدی از گردشگری با عنوان گردشگری جنگ تبدیل کرده است.

رابطه بین گردشگری و محیط زیست رابطه پیچیده‌ای است؛ این پدیده در بردارنده فعالیت‌های زیادی است که ممکن است اثرهای زیان‌باری بر محیط زیست داشته باشد.

آلودگی‌هایی از قبیل آلودگی آب، مانند فاضلاب‌ها، تولید زباله توسط گردشگران، زیان‌های زیست‌محیطی حاصل از تخریب زمین‌ها و آلودگی هوا و صدای ناشی از حرکت هواپیماها و خودروها از جمله این اثرها هستند. گردشگری و محیط زیست به‌طور متقابل به یکدیگر وابسته‌اند. از یک طرف محیط زیست فیزیکی (طبیعی و دست‌ساز انسانی) بسیاری از جاذبه‌ها و منابع طبیعی توریستی را فراهم می‌سازد، از طرف دیگر توسعه گردشگری می‌تواند آثار مثبت یا منفی بر محیط زیست داشته باشد.

به هر حال گسترش و توسعه گردشگری در نواحی مختلف، خواه ناخواه پیامدهایی بر محیط زیست می‌گذارد و می‌تواند مشکلات و مسائل زیادی برای مردم آن نواحی یعنی تخریب جنگل‌ها و پوشش گیاهی، تراکم و ازدیاد زباله‌ها، ایجاد سروصدا یا از بین بردن مزارع و باغات به بار آورد یا بالعکس می‌تواند تأثیرهای مثبتی همچون حفاظت از محیط زیست، حفاظت از اماکن باستانی و تاریخی و احیای مجدد آن‌ها و محوطه‌سازی و ایجاد امکانات و خدمات زیربنایی و رونمایی داشته باشد. از این‌رو توسعه و مدیریت گردشگری به گونه‌ای که با محیط سازگار باشد و به افت کیفیت آن

**انواع مواد
خطرناک
شیمیایی
کارخانه‌های
فرسوده عراق
به ویژه صنایع
نفتی و فاضلاب
شهرها و
روستاهای این
کشور در فرات
و دجله سرازیر
شدند**

نیانجامد، عامل اساسی در دستیابی به توسعه پایدار به حساب می‌آید.

ارزیابی آثار زیست‌محیطی در واقع کاربرد پیشگیرانه یا محتاطانه مدیریت زیست‌محیطی و یکی از جلوه‌های دیدگاهی است که پیشگیری را بهتر از درمان می‌داند. به تازگی، ارزیابی آثار زیست‌محیطی را چنین تعریف کرده‌اند: اقدام برای شناخت آثاری که هر فعالیت انسانی بر جنبه‌های زندگی و محیط زیست و روی سلامت انسان و رفاه او اثر می‌گذارد. اطلاعات به دست آمده از این ارزیابی در اختیار برنامه‌ریزان و مجریان قرار می‌گیرد تا آنان با توجه به این آثار

رابطه بین
گردشگری و
محیط زیست
رابطه پیچیده‌ای
است؛ این پدیده
در بردارنده
فعالیت‌های
زیادی است که
می‌تواند اثرهای
زیان‌باری بر
محیط زیست
داشته باشد

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی توسعه گردشگری جنگ می‌تواند هم اثرهای مثبت و هم اثرهای منفی را در محیط زیست اطراف ما به دنبال داشته باشد. اثرهای مثبت به طرق زیر ایجاد می‌شود.

- افزایش آگاهی عمومی درباره اهمیت محیط زیست مناطق جنگی و حفاظت از آنها،
- مشارکت بیشتر افراد جامعه در برنامه‌های حفاظت و نگهداری در نتیجه تماس از طریق بازدید گردشگران،
- بهبود رفتار و احترام نسبت به محیط زیست مناطق جنگی.

اثرهای منفی

- از بین رفتن مناظر دلپذیر و زیباشناختی طبیعی به‌علت رفتارهای نامناسب و نامأنوس گردشگران،
- آلودگی و فرسایش خاک به‌علت دفع نادرست مواد زائد و راه‌سازی نامناسب در این مناطق،
- انهدام جانوران و گیاهان به‌علت تجاوز به زیستگاه آنان، شکار بی‌رویه، قطع غیرقانونی درختان، و بریدن درختان کوچک،
- آلودگی آب از طریق آلاینده‌های شیمیایی که خاصیت فیزیکی، شیمیایی و زیستی آب را تغییر می‌دهد.

و نتایج به تدوین برنامه‌ای برای توسعه اقدام کنند.

ارزیابی آثار زیست‌محیطی برای نخستین بار در سال ۱۹۶۰ در ایالات متحده آمریکا برای تحلیل ارزش-منافع ابداع شد. در آن زمان این کار برای نشان دادن ارزیابی آثاری انجام گرفت که اهمیت‌شان با معیارها و ضوابط مادی و پولی امکان پذیر نبود. معمولاً هنگامی که اطلاعات و داده‌های اقتصادی-اجتماعی در ارزیابی آثار زیست‌محیطی گنجانیده می‌شود، چون توسعه‌دهندگان اغلب هوشیارانه عمل می‌کنند و جنبه‌هایی مانند ایجاد کار و امکان رشد و گسترش زیرساخت‌ها را برای پیشرفت و رفاه انسان لازم می‌شمرند، از این رو آن‌ها به تحلیل نهایی سود و منافع توجه می‌کنند و آثار این فعالیت‌های محیط زیست طبیعی مورد توجه آنان نیست.

محیط زیست طبیعی با کیفیت بالا، منبع کلیدی گردشگری است. طرح‌های گردشگری اغلب روابط تنگاتنگ و وابستگی زیادی با کیفیت محیط زیست دارند. ارزیابی زیست‌محیطی اگر به‌گونه شایسته‌ای صورت پذیرد، موجب اصلاح طرح‌ها و پیشگیری از بروز ناکامی در توسعه گردشگری می‌شود و از تخریب پیش‌بینی نشده محیط زیست جلوگیری می‌کند.